

WITOLD JAKUBOWSKI, SYLWIA JASKULSKA, (2025). *Czego nas uczą seriale? Studium z pedagogiki kultury popularnej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, ss. 174

Uczestnictwo człowieka w kulturze, również tej popularnej, posiada niewątpliwie wymiar edukacyjny. Jak zauważa Monika Adamska-Staroń, kultura popularna jest

przestrzenią jakości zachęcających do bycia *interpretatorem doświadczenia*, do realnego zaangażowania się w sprawy drugiego człowieka, przestrzenią możliwości, inspirującą cą poznawczo, emocjonalnie, duchowo (Adamska-Staroń, 2015, s. 160).

Uczestnicząc w niej, człowiek nie tylko zdobywa informacje o złożoności współczesnego świata, lecz także zostaje postawiony wobec pytań o własną tożsamość, miejsce w społeczeństwie czy wyznawane wartości. Kultura popularna przestaje być wyłącznie przedmiotem badań kulturoznawczych – staje się dziś również ważnym obszarem refleksji pedagogicznej (Jakubowski, 2014). W tym kontekście teksty popkultury stanowią nie tylko narzędzie transmisji treści, ale też pole wychowania i autoformacji. Jednym z istotnych fenomenów tej kultury jest serial – medium, które stało się „nową jakością” w przestrzeni popkulturowej (Rusakow, 2015). Recenzowana książka podejmuje próbę pedagogicznej analizy właśnie tego fenomenu.

Na okładce książki autorstwa Witolda Jakubowskiego i Sylwii Jaskulskiej widzimy sylwetkę człowieka – najprawdopodobniej mężczyzny – ukazanego od klatki piersiowej w górę. Ubrany jest w sweter i białą koszulę. Jego głowa została zastąpiona telewizorem, na ekranie którego wyświetla się mozaika kolorowych pikseli; podobne, barwne kwadraty rozprzestrzeniają się wokół postaci. W kontekście treści książki okładkę tę można odczytać symbolicznie: sweter i biała koszula przywodzą na myśl edukację formalną – uporządkowaną, nie-nagannie „wyprasowaną”, jak kołnierz koszuli, ale zarazem szarą i mało atrakcyjną. Z kolei miejsce głowy, wypełnione barwną, przyciągającą wzrok, lecz chaotyczną mozaiką, można interpretować jako obraz popkultury – przestrzeni wielości narracji i form przekazu. Jest to sfera edukacji nieformalnej, z której – jako uczestnicy życia kulturalnego – nieustannie czerpiemy wiedzę o świecie i rzeczywistości. Jej polifoniczność i nieprzewidywalność są zarazem jej cechą konstytutywną, jak i potencjalnym źródłem poznawczego niepokoju – szczególnie z perspektywy pedagogicznej. Jak „ogarnąć” coś, co – w przeciwieństwie do programów nauczania – jest niemożliwe do systemowego uporządkowania, a jednak oddziałuje na jednostki i społeczeństwa? Recenzowana książka stanowi właśnie próbę intelektualnego i naukowego „okiełznania” zjawiska seriali – jednego z najbardziej charakterystycznych elementów współczesnej kultury (Jakubowski, Jaskulska, 2025, s. 9).

Od „ubogiego krewnego” filmu do jednej z najpopularniejszych form przekazu kulturowego – taką drogę przeszły seriale. Dawniej postrzegane były jako podrzędna forma rozrywki, której należało się niemal wstydić, dziś sytuacja ta uległa zmianie – seriale stały się modne, prestiżowe i powszechnie dyskutowane

(Jakubowski, Jaskulska, 2025, ss. 22-23). W związku z tym autorzy, wskazując że w debatach pedagogicznych analizy serialu zajmują miejsce marginalne, postawili sobie za cel wydobyć edukacyjne aspekty tego fenomenu, ponieważ, jak twierdzą:

to właśnie w nim bowiem najwyraźniej można dostrzec zarówno mity funkcjonujące w społeczeństwie, jak i dominujące dyskursy (Jakubowski, Jaskulska, 2025, s. 10).

Analizując zatem seriale – argumentują:

można wnioskować o problemach nurtujących społeczeństwo, sposobach ich rozwiązywania oraz o świecie wartości i sposobie życia (Jakubowski, Jaskulska, 2025, s. 13).

Takie ujęcie stanowi solidny punkt wyjścia do pedagogicznej refleksji nad potencjałem popkultury jako przestrzeni formacyjnej i edukacyjnej.

Publikacja składa się ze wstępu, wprowadzenia teoretycznego dotyczącego serialu jako miejsca uczenia się, siedmiu rozdziałów tematycznych oraz epilogu. Każdy rozdział tematyczny poświęcony jest innemu problemowi społecznemu, jaki ilustrują seriale. Autorzy kolejno omawiają: życie codzienne w PRL-u, problematykę lęku i grozy, rytuały przejścia w dorosłość, zagadnienie pracy, seriale medyczne oraz stereotypy i reprezentacje postaci nietypowych. Jak podkreślają, pomimo licznych odniesień do konkretnych produkcji serialowych, nie koncentrują się na szczegółowej interpretacji edukacyjnej poszczególnych tytułów. Zamiast tego proponują szersze, problemowe ujęcie zjawiska, które ma pokazać edukacyjny potencjał seriali.

Trudno nie zauważyć, że nastąpiło medialne przeniesienie aktywności odbiorczej współczesnych widzów z sal kinowych na ekrany telewizorów, a może raczej tabletów, smartfonów i komputerów. W związku z tym, skoro pedagogicznemu namysłowi poddawane są różnego rodzaju filmy – tak samo powinno to dotyczyć seriali. Autorzy zwracają uwagę, że seriale realizują różne funkcje typowe dla kina gatunków, tym samym są przestrzenią stawiania pytań oraz rozwiązywania problemów, jakie mogą pojawiać się w życiu codziennym odbiorców. Stanowią rezerwuar wartości, możliwych do przyjęcia sposobów życia oraz – co bardzo ważne z perspektywy pedagogicznej – źródło sensów, znaczeń i interpretacji. Stają się one nierzadko podstawą dla formowania tożsamości widzów, wśród których znajdują się dzieci i młodzież. Sam ten fakt stanowi o ważności pedagogicznej analizy seriali i konieczności pogłębionych badań. Recenzowana książka jest, według mnie, bardzo dobrym tłem teoretycznym dla tych analiz.

Jak zauważają autorzy:

instytucje zajmujące się kształceniem nie są jedynym miejscem naszego uczenia się. (...) Wprawdzie edukacja formalna „porządkuje” świat społeczny, niemniej jednak istotna w naszym życiu jest edukacja nieformalna, która nie jest planowana, to ona najczęściej decyduje o naszej tożsamości (Jakubowski, Jaskulska, 2025, s. 28).

Seriale mogą zatem wypełniać lukę pozostawioną przez edukację formalną, której program często bywa nieadekwatny do realiów codziennego życia. Może to w konsekwencji wpływać na jej ograniczoną efektywność wychowawczą i formacyjną.

Z jednej strony seriale stwarzają szansę edukacyjną, z drugiej – mogą stanowić zagrożenie. Ich formacyjna rola wymaga od pedagogów czujności oraz gotowości do wskazywania potencjalnych niebezpieczeństw, a także do postulowania potrzeby kontroli aktywności kulturowej dzieci i młodzieży. Bardzo wymownym przykładem jest serial *Squid Game*, o którym wspominają autorzy publikacji. Fakt, że produkcja ta była promowana marketingowo w przestrzeniach bliskich dzieciom i młodzieży – m.in. w grze *Fortnite*, gdzie gracze mogą wcielać się w postacie z serialu, czy w ofercie sieci KFC, która wprowadziła okazjonalny zestaw inspirowany *Squid Game* – rodzi potrzebę działań edukacyjnych ze strony rodziców, opiekunów i wychowawców. Potrzebne są rozmowy z dziećmi na temat tych treści, ich znaczenia oraz możliwych konsekwencji. Popularność tego rodzaju seriali – ukazujących brutalną przemoc – może świadczyć również o innym ważnym zjawisku, na które słusznie zwracają uwagę autorzy książki: treści kulturowe przeznaczone dla dzieci bardzo rzadko obrazują grozę (Jakubowski, Jaskulska, 2025, ss. 55-56). Lukę tę wypełniają więc niekiedy seriale. Pozostaje pytaniem retorycznym – czy *Squid Game* jest odpowiednim źródłem, z którego dzieci powinny czerpać doświadczenie grozy?

Z zainteresowania tego typu produkcjami wynika jeszcze jedna istotna obserwacja, na którą autorzy również zwracają uwagę – zapośredniczona przez seriale konfrontacja z tym, co budzi lęk, może służyć jego oswojaniu. Serial, jako forma fikcyjna, zapewnia widzom względnie bezpieczne warunki do zmierzenia się z trudnymi emocjami. Właśnie ta możliwość przeżycia lęku w kontrolowanej przestrzeni może być jednym z powodów tak dużej popularności seriali poruszających tematykę przemocy, śmierci i zagrożenia (Jakubowski, Jaskulska, 2025, s. 64).

Bardzo interesującym zagadnieniem, podjętym w rozdziale czwartym, są serialowe wizje przyszłości. Pokazano w nim przekonująco, że produkcje te odzwierciedlają zbiorowe lęki współczesnego świata, zwłaszcza w kontekście nadchodzących przemian technologicznych i ekologicznych. Rozwój nowych technologii w analizowanych serialach często przedstawiany jest jako źródło niepewności i zagrożeń dla ludzkiej tożsamości, a także jako przestrzeń refleksji nad granicami człowieczeństwa – refleksji osadzonej w duchu posthumanistycznym. Z kolei, obawy związane z kryzysem klimatycznym i problemami społecznymi ukazują serial jako miejsce debaty nad wartościami i wyzwaniem XXI wieku. Produkcje te pełnią funkcję dydaktyczną – uczą, przestrzegają i prowokują do społecznej refleksji (Jakubowski, Jaskulska, 2025, ss. 67-81).

W piątym rozdziale poruszony zostaje temat wchodzenia w dorosłość. Serial jawi się tutaj jako pośrednia forma inicjacji w dorosłe życie, młodych dorosłych, którzy dopiero wkraczą w jego realia. Można dostrzec, że tego rodzaju produkcje pełnią funkcję współczesnych rytuałów przejścia. Wielość możliwych sposobów życia, mnogość tożsamości oraz zróżnicowanie ścieżek rozwoju osobistego

i zawodowego – wszystko to sprawia, że proces podejmowania decyzji i kształtowania własnej tożsamości staje się dla młodych dorosłych zadaniem wymagającym i obciążającym. Serialowa fikcja oferuje przestrzeń, w której symbolicznie mogą się dokonywać te inicjacje, dostarczając widzom modeli do refleksji i identyfikacji (Jakubowski, Jaskulska 2025, ss. 95-98). Na uznanie zasługuje także fakt, że autorzy diagnozując istotne społecznie tematy, konsekwentnie osadzają swoje analizy w uznanych teoriach naukowych. Dla przykładu – w rozdziale tym przywołują między innymi koncepcję stającej się dorosłości, opracowaną przez J.J. Arnetta – jedną z kluczowych współczesnych teorii opisujących specyfikę okresu przejściowego między młodością a pełnią dorosłości (Arnett, 2000). Włączenie takich odniesień świadczy o wysokim poziomie merytorycznym książki i ugruntowaniu jej treści w aktualnym dorobku nauk społecznych.

W rozdziale szóstym autorzy zwracają uwagę na problem pracy, jako istotnej przestrzeni życia współczesnego człowieka. W dobie możliwości pracy zdalnej niektórzy ludzie pozostają w niej mentalnie także poza przewidzianymi umową godzinami. Ma to ogromne znaczenia dla innych dziedzin ich życia, m.in. rodzinnego i towarzyskiego. Poprzez przykłady z seriali autorzy ilustrują fakt, że praca może stanowić formę ucieczki od samego siebie, od prawdziwego Ja, uwikłanego w problemy codzienności. W książce przywołano również przykłady wykorzystania seriali w edukacji formalnej na poziomie uniwersyteckim. Służą one jako studia przypadków dotyczące funkcjonowania różnych instytucji, na przykład w sektorze publicznym. Studenci mogą czerpać z nich wiedzę na temat pewnych mechanizmów, stylu komunikacji, a także wzorców zachowania. Oprócz wyżej wymienionych, seriale dotyczące pracy stawiają pytania co do jej roli w naszym życiu, roli w kreowaniu tożsamości itd. Stanowią one pewnego rodzaju lustro dla odbiorców, które mogą umożliwić krytyczne i refleksyjne spojrzenie na własne podejście do pracy oraz na własną karierę zawodową (Jakubowski, Jaskulska, 2025, s. 114).

Ciekawym aspektem seriali, na który zwracają uwagę autorzy w rozdziale siódmym, zatytułowanym „Sprawy zdrowia, życia i śmierci, czyli czego uczą seriale medyczne?”, jest zagadnienie zdrowia i opieki medycznej. Oprócz funkcji edukacyjnej, seriale mogą spełniać funkcję osławającą i terapeutyczną – poprzez ukazywanie w narracjach audiowizualnych szpitali, lekarzy, pielęgniarek oraz procedur medycznych, które są zazwyczaj niedostępne dla osób spoza środowiska medycznego. Widzowie – jako pacjenci – mogą „zajrzeć” w miejsca, do których normalnie nie mają dostępu, co w pewnym sensie nie tylko edukuje ich w zakresie zdrowotnym, ale także pozwala ośwoić lęki związane z tą rzeczywistością (Jakubowski, Jaskulska 2025, ss. 118-119). Silnie wybrzmiewa edukacyjny potencjał seriali medycznych, zwłaszcza w promowaniu postaw prozdrowotnych. Produkcje te często podejmują tematy wstydlive lub wypierane, stając się przestrzenią społecznego dyskursu. Bardzo dobrze obrazują to przywołane w książce przykłady: serial *Na dobre i na złe*, który ukazuje funkcjonowanie szpitala, czy *Klan*, w którym poruszono wątek choroby nowotworowej. Przytoczony w książce fragment listu matki – kobiety chorej na raka, w którym dziękuje ona za podjęcie w serialu tego tematu, pokazuje, jakie znaczenie może mieć on dla jednostek, których ten problem dotyczy.

W ostatnim rozdziale autorzy podejmują problem serialowych reprezentacji różnorodności i stereotypów. Przywołując konkretne przykłady przedstawień osób z niepełnosprawnościami, wskazują na edukacyjny potencjał seriali. Produkcje te mogą przyczyniać się do zwiększenia świadomości społecznej na temat funkcjonowania osób mierzących się z różnymi trudnościami, ich potrzeb, sposobów komunikacji, codziennych wyzwań, ale także obaw, nadziei i lęków. Z jednej strony, seriale stają się przestrzenią normalizacji, osławiania i budowania empatii, z drugiej jednak – mogą przyczyniać się do utrwalania uproszczonych i fałszywych wyobrażeń. Przykładem może być utożsamianie osób w spektrum autyzmu z ponadprzeciętną inteligencją czy wręcz genialnością. Tego typu uproszczenia bywają wykorzystywane jako punkt wyjścia do gry z konwencją, ironii czy dystansu, jednakże – jeśli nie są świadomie kontestowane – mogą wzmacniać istniejące uprzedzenia i prowadzić do deformacji społecznego obrazu tych osób. Emocjonalne zaangażowanie widzów, wynikające z długofalowej obecności bohaterów na ekranie, sprzyja procesowi identyfikacji oraz budowaniu bardziej zniuansowanego rozumienia odmienności. Jak podkreślają autorzy, odpowiednio dobrane seriale mogą pełnić istotną funkcję edukacyjną – nie tylko w zakresie wiedzy o niepełnosprawności czy zaburzeniach, ale także jako zwierciadło społecznych postaw, lęków, reakcji i uprzedzeń (Jakubowski, Jaskulska, 2025, ss. 147-148).

Książka autorstwa W. Jakubowskiego i S. Jaskulskiej stanowi znaczący wkład w rozwój refleksji pedagogicznej nad kulturą popularną. Autorzy przekonująco ukazują, jak wielki (choć często niedostrzegany) edukacyjny potencjał kryje się w serialach. Lektura książki umożliwia uświadomienie sobie złożoności i głębi treści, które są w nich zawarte. Seriale jawią się jako swoiste „lustra społeczne”, odzwierciedlające nasze obawy, potrzeby, aspiracje, a także problemy, z jakimi mierzymy się jako jednostki i wspólnoty. Stanowią zarazem jedno z najważniejszych obecnie źródeł edukacji nieformalnej – przekazują wiedzę o rzeczywistości, w obszarach pomijanych w edukacji formalnej.

Na szczególne uznanie zasługuje podjęcie przez autorów problematyki formowania przez seriale tożsamości widzów. W świecie wielości narracji, relatywizmu wartości i niepewności, serialowi bohaterowie mogą pełnić funkcję „przewodników egzystencjalnych” – ich historie ukazują różnorodne style życia i sposoby podejmowania decyzji, dając widzom przestrzeń do identyfikacji oraz refleksji nad sobą. Wchodząc w wewnętrzny dialog z serialem, widz pozycjonuje go w odniesieniu do własnego kapitału biograficznego. Można wręcz zaryzykować stwierdzenie, że bohaterowie seriali stają się dla współczesnych widzów nie tylko edukatorami, ale też swego rodzaju towarzyszami i terapeutami.

Każdy serial, przedstawiając życie fikcyjnych postaci, przemycia jakieś poglądy na to, kim jesteśmy oraz kim chcemy być. Opowiada o naszym życiu, pozwala identyfikować się z bohaterami i poszukiwać odpowiedzi na fundamentalne pytania dotyczące naszej egzystencji (Jakubowski, Jaskulska, 2025, s. 150).

Z pedagogicznego punktu widzenia istotne jest jednak dostrzeżenie także możliwych zagrożeń. Niektóre seriale prowokują do refleksji odnośnie granic

tego, co można i należy pokazywać młodemu odbiorcy. Autorzy nie unikają tych pytań – przeciwnie, podkreślają konieczność krytycznej analizy seriali pod kątem ich treści, formy oraz odbioru, wskazując tym samym kierunek dla przyszłych badań pedagogicznych.

Książka Jakubowskiego i Jaskulskiej oferuje solidne zaplecze teoretyczne, ukazujące nie tylko przykłady edukacyjnych funkcji seriali, ale także ich zakorzenienie w szerszym kontekście kulturowym, społecznym i medialnym. W ten sposób staje się ona ważnym punktem odniesienia zarówno dla badaczy edukacji, pedagogów i nauczycieli, jak i dla rodziców, wychowawców oraz szerzej – świadomych odbiorców kultury.

Warto podkreślić jeszcze jedną, szczególnie aktualną cechę seriali, na którą zwracają uwagę autorzy, przywołując pojęcia paleotelewizji i neotelewizji. W odróżnieniu od dawnych formatów, które służyły często jako narzędzie jednokierunkowej perswazji czy wręcz propagandy (tak jak przywołane w książce niektóre seriale z czasów PRL-u), współczesne seriale – zwłaszcza te zaliczane do nurtu neotelewizyjnego – nie narzucają jednoznacznych interpretacji, lecz raczej stawiają pytania. Ich siłą nie jest gotowa odpowiedź, lecz zaproszenie do refleksji. Właśnie owo pytanie – o sens życia, tożsamość, pracę, zdrowie, relacje, sprawiedliwość, czy śmierć – wydaje się największą zaletą współczesnych seriali i czyni z nich ważne narzędzie edukacyjne.

Podsumowując, książka *Czego nas uczą seriale? Studium z pedagogiki kultury popularnej* jest wartościową publikacją, która porządkuje złożoną rzeczywistość współczesnych przekazów audiowizualnych i oferuje uporządkowaną, pedagogicznie użyteczną perspektywę. Nawiązując do zaproponowanej we wstępie recenzji interpretacji okładki – książka działa niczym mapa, która pozwala lepiej zrozumieć i uporządkować mozaikową, chaotyczną przestrzeń serialowych narracji. Autorzy, nie wyczerpując wszystkich wątków, wskazują drogi do dalszej refleksji i badań nad edukacyjnym potencjałem kultury popularnej.

Piotr Maciaszek

ORCID 0009-0005-6382-7026

## REFERENCES

- Adamska-Staroń, M. (2015). *Kultura popularna jako przestrzeń edukacyjna*. W: I. Copik, J.H. Budzik (red.), *Edukacja przez słowo – obraz – dźwięk* – 07 (ss. 153-180). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
- Arnett, J.J. (2000). *Emerging Adulthood. A theory of Development From the Late Teens Through the Twenties*. *American Psychologist*, 55(5)
- Jakubowski, W. (2014). *Media i kultura popularna jako obszar studiów nad edukacją*. *Studia Edukacyjne*, 30, 91-107
- Jakubowski, W., Jaskulska, S. (2025). *Czego nas uczą seriale? Studium z pedagogiki kultury popularnej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls
- Rusakow, S. (2015). *Modern Television Series as a Phenomenon of Popular Culture*. *Studia Warmińskie*, 52, 85-94